

INFORMÁCIÓS HADVISELÉS ÉS PSYOPS' AFRIKA SZARVÁN – KENYAI–SZOMÁLI PROPAGANDAHÁBORÚ AZ 1960-AS ÉVEKBEN²

Marsai Viktor
PhD hallgató
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
marsaiviktor@yahoo.com

A propaganda, a média, a hírközlés szerepének fontosságát már nagyon korán felismerték a politikai döntéshozók. A „szívek és elmék megnyerése” („*winning hearts and minds*”) nem pusztán a legmodernebb asszimetrikus hadviselés találmánya:³ a különböző gerillacsoportok ellen küzdő kormányzatok általában hamar felismerték, hogy a legtöbb esetben pusztán katonai eszközök alkalmazásával nem képesek véget vetni a fegyveres ellenállásnak. A brit hadsereg 1952-ben, a malajziai háborúban már a „*winning hearts and minds*” koncepciót alkalmazta a gerillák elszigetelésére, ami aztán megjelent az amerikai hadsereg vietnámi harcain során is.⁴ Elengedhetetlennek bizonyult ugyanis, hogy a felkelőket valamiféleképpen elvágják fő emberi és anyagi bázisuktól, a lakosságtól, és ezáltal megakadályozva a szervezettek „újratermelődését”, mintegy belülről sorvasszák el a mozgalmakat.

A múlt század hatvanas éveiben hasonló erőfeszítések történtek a kenyai kormányzat részéről, hogy felszámolják az országuk keleti területein működő szomáli gerillacsoportokat. A Nairobi által „sifták”-nak (sifta), „banditáknak” nevezett harcosok rendszeres támadásokat hajtottak végre a biztonsági erők és az állami tisztviselők ellen. Az 1963 és 1967 között zajló sifta háború során a szomáli gerillák fő célkitűzésükként a határ menti, döntően szomálik lakta területek elszakadását és anyaország-hoz való csatlakozását jelölték meg. Mogadishu nem vállalt közvetlen fegyveres konfrontációt délnyugati szomszédjával, hivatalos külpolitikájában azonban egészen 1967-ig a szomáli etnikum lakta területek egyesítését jelölte meg. A sifták szecessziós mozgalmát – természetesen nem hivatalos formában – Szomália nem csupán fegyverekkel és katonai tanácsadókkal, de élénk

propagandatevékenységgel is támogatta. A Mogadishui Rádió – a somáli kormány hivatalos adója, mely 1960 után somáli, amhara és oromó nyelven is sugárzott – adásai elérték Kenya keleti területeit, az ún. Keleti, valamint az Északkeleti Tartományt (EP és NEP), ahol a somáli lakosság jelentős része élt. A folyamatos, jól felépített irredenta adások nem csupán politikai, de kulturális és szórakoztató műsorokkal is erősítették a somáli nemzettudatot és az összetartozás érzését. A kenyai kormányzat erőfeszítései a helyzet konszolidálásra – dacára a brit biztonsági tiszték közreműködésének – nem hoztak kielégítő eredményt. Ezért született meg 1965-ben az az ötlet, hogy egy somáli nyelvű, kormányzati működtetésű kenyai rádióadóval kellene sikeresebbé tenni a szeparatisták elleni harcot, ellensúlyozandó az egyoldalú somáli propagandát.

Ez a tanulmány azt fogja megvizsgálni, milyen nehézségekkel kellett szembenéznie a nairobi kormánynak a somáli nyelvű rádióadó létrehozásakor. Röviden ismertetem Kenya keleti területeinek történetét, a sifatevékenység politikai és etnikai gyökereit, illetve vizsgálatomat az 1967-es arushai megállapodással zárom, amely a két állam közti viszony konszolidálásával végső csapást mért a szecessziós mozgalomra, egyszersmind másodlagos jelentőségűvé téve a somáli nyelvű rádióadás működtetését.

A sifta-mozgalom gyökerei – a Keleti és az Északkeleti Tartomány születése
Kenya keleti területe, az Északi Határkörzet (Northern Frontier District – NFD)

sokáig kívül maradt a gyarmatosítás folyamatán. A bozótos, félsivatagos terület – a „bush” – nem tartott számot sem a délről közeledő britek, sem az északon terjeszkedő olaszok érdeklődésére. A területen csak a nomád somalik és az etióp felföld felől terjeszkedő gallák folytattak legeltető-vándorló életmódot, ők is csak néhány évszázaddal a gyarmatosítás előtt népesítették be a nem túl termékeny területet. Az NFD egyben komoly kulturális és civilizációs határt is jelent Kelet-Afrikában: a terület déli és nyugati végei jelölték ki a bantuk északi terjeszkedésének határát, így a különféle kenyai törzsek sosem vetették meg a lábukat ezen a területen.⁵ A jól ismert, vonalzóval megvont határok így ismét népcsoportokat és kultúrákat szakítottak szét, illetve különböző etnikumokat kényszerítettek egy állam határai közé.

A britek első helyőrségeiket – Moyalét, Wajirt – csak 1919-ben létesítették az NFD-ben. Eredetileg a területtől keletre fekvő Jubaföld is a Korona fennhatósága alá tartozott, de azt az olaszok – cserébe első világháborús szerepvállalásukért – megkapták Nagy-Britanniától.⁶ A gyarmatosítók a számukra értéktelen Határkörzetet alapvetően pufferezónának szánták az olaszokkal és etiópokkal szemben a kontinens belső területének kapuját jelentő kelet-afrikai vasút biztosítására. Az ugandai vasút 1896–1901 között készült el, Mombasából mélyen behatolva a szárazföld belsejébe. 1929-ig további szárnyvonalakat építettek hozzá. A terület igazgatása a nomádok közti folyamatos klánharcok, illetve a csekély számú brit alkalmazott miatt szinte megoldhatatlan feladatok elé állí-

Kenya közigazgatási felosztása. Forrás: http://www.en.kenemb.ru/about_common.html

totta az adminisztrációt. A folyamatosan vándorló szomáli és galla csoportok mozgásának korlátozására bevezetett, 1926-os Külső Körzeti Rendelet (Outlying District Ordinance) és az 1934-es Különleges Körzeti Adminisztrációs Rendelet (Special District Administration Ordinance) nagyban korlátozta a nomádok szabad helyváltoztatását. A rendeletek értelmében az NFD-ből való be- és kilépéshez is a hatóságok engedélye vált szükségessé. A rendeletek, meghatározva az egyes népcsoportok által lakható területeket, egyfajta demarkációs vonalat jelöltek ki számukra, ami együtt járt a víz-

lelőhelyek és a legelők felosztásával is. Ezzel – az állandó fegyveres konfliktusok számának csökkentése mellett – a lakosság nagyobb kontrollját is szeretnék volna elérni.⁷

Az antikolonialista mozgalmak az 1940-es években érték el a térséget, amikor a Szomáli Ifjúsági Liga (Somali Youth League) irodákat nyitott a körzetben. 1948-ban azonban összeütközésbe kerültek a hatóságokkal, így egészen 1960-ig csak illegitimitásban tevékenykedhettek tovább. 1960-ban a britek feloldották a pártalapítási tilalmat, és ekkor több politikai csoport is létrejött a régióban.⁸

Kenya függetlenné válásának közeledtével ezek a csoportok fokozódó tevékenységüket arra irányították, hogy az 1960-ban a brit és olasz gyarmatok egyesüléséből létrejött Szomáliához csatolhassák az Északi Határkörzetet, ami az adott viszonyok között logikus és az ENSZ Alapokmány szellemiségével összeegyeztethető lépésnek tűnt: a 338 000 lakosból 280 000-en tartoztak valamely szomáli klánhoz. A kenyai politikai elit azonban nem egyezett bele a terület elcsatolásába, mellyel 264 000 km², a gyarmat 45%-a került volna Szomália fennhatósága alá,⁹ és Nairobi inkább vállalták a borítékolható gerillaháborút. A labda ezt követően a britek térfelén pattogott, akiktől mind az NFD pártjai, mind Mogadishu kedvező döntést várt. Az Egyesült Királyságban tisztában voltak a Határkörzet lakosságának egyöntetű akaratával, ugyanakkor London már a posztkoloniális időszakra készült: lényegében arról kellett döntenie, hogy Mogadishut vagy Nairobót favorizálja-e a térségben. Márpedig ez nem lehetett komoly dilemma tárgya: Kenya szoros gazdasági kapcsolatai a kelet-afrikai államokkal, általános befolyása a térségben, vasútvonala, gazdasági, társadalmi fejlettsége, illetve a közigazgatásban meglevő brit pozíciók egyértelművé tették, hogy alkalmasabb a stratégiai partneri szerepre, mint a nomád, elmaradott Szomália. Bár a brit adminisztráció a pártatlan külső szereplő pozíciójában tetszelgett, azzal, hogy a függetlenséget előkészítő találkozókra nem hívták meg az NFD-t képviselő politikai csoportokat, egyértelművé tették, hogy a már korábban kiválasztott kikuju elitet, Jomo Kenyatta

KANU-pártját (Kenyai Afrikai Nemzeti Unió) és a mögötte álló többi bantu törzset favorizálják. London álságosan „Kenya népeinek” kezébe adta a döntés jogát, ami determinálta az NFD sorsát. A KANU, hogy elejét vegye mindenféle egységes politikai fellépésnek, rábírt a briteket az Északi Határkörzet felosztására, létrehozva belőle a Keleti, valamint az Északkeleti Tartományt (EP, NEP), illetve déli területeit hozzácsatolva a Partmenti Tartományhoz.¹⁰ Szomália válaszul megszakította diplomáciai kapcsolatait Nagy-Britanniával, elesve a volt gyarmattartótól érkező évi 1,5 millió fontos apanáztól.¹¹ A Határkörzetben egyre feszültebb lett a helyzet, és már 1963 közepén megindult a fegyveres küzdelem. Mogadishu felfegyverzete a lázadókat, miközben a Kenyában állomásozó brit alakulatok bekapcsolódtak a sifták elleni műveletekbe. A harcok intenzitása alacsony maradt, hamar nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy Szomália – mely irredenta külpolitikája miatt eleve nemzetközi elszigeteltséggel küzdött – nem kockáztat meg egy nyílt katonai beavatkozást.¹² A kiépítetlen, ismeretlen határvidéken azonban a központi kormányzat még brit segítséggel sem volt képes megtörni a felkelőket, akik remekül kihasználták helyismertüket, valamint a lakosság támogatását. Az elhúzódozó küzdelem gátolta a helyi közigazgatás megszilárdítását, valamint súlyos anyagi és emberi áldozatokat követelt Nairobótól. Egyedül a brit részvétel havi 50 000 fontot emésztett fel, pedig a volt gyarmattartók csak tanácsadókként tevékenykedtek a kenyaik mellett;¹³ a kenyai fél pedig saját becslései szerint évi 1 millió fontot költött

a hadműveletekre.¹⁴ A több mint 800 kilométeres kenyai–szomáli határ lezárása képtelenségnek bizonyult, a sifták pedig a koncentrált ellentámadások elől kitérve visszahúzódtak a csak általuk ismert „bush”-ba, sőt ha kellett, Szomália területére.

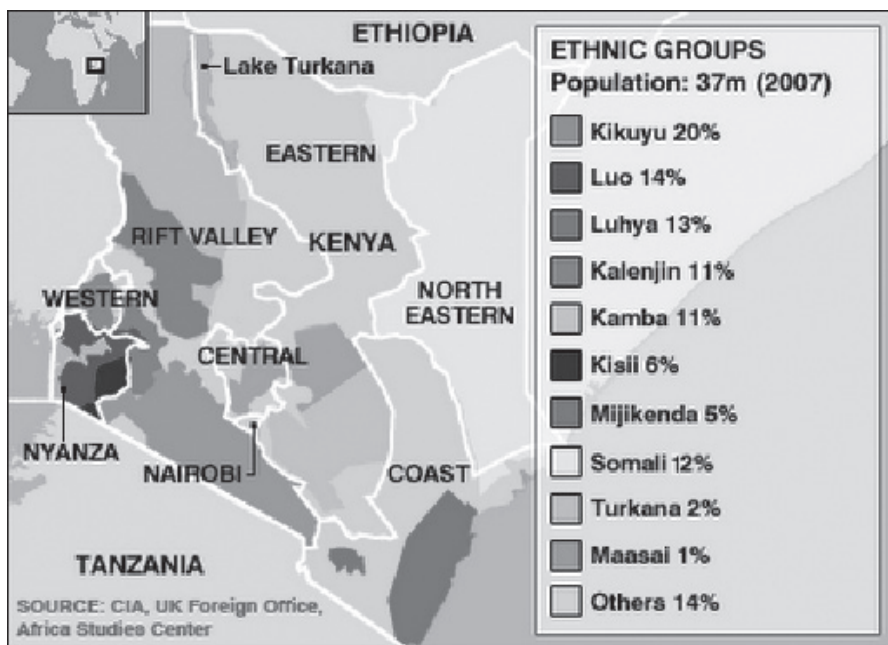
Az első kenyai lépések a Mogadishui Rádió ellen

A kenyai hatóságok dokumentálhatóan először 1965 őszén kezdtek el foglalkozni a Mogadishui Rádió hatásaival. Az Információs, Hírközlési és Turisztikai Minisztérium (IHTM – Ministry of Information, Broadcasting and Tourism) államtitkárának jelentése rámutatott arra, hogy a Mogadishui Rádió hatékony propaganda-hadjáratot folytat Kenya ellen, melynek lényege, hogy a szomáli népességnek sokkal jobb dolga lenne Mogadishu, mint Nairobi kormányzása alatt. Rádásul az objektív tények is ezt látszottak alátámasztani: a szomáli rádióadás a szomáli lakosság ízlésének megfelelő, szórakoztató műsorokat sugárzott, miközben a brit nyelvű Voice of Kenya (VOK) csak gyenge jelerősségű, nehezen fogható adással érte el a keleti területeket.¹⁵

A kenyai kabinet a következő év januárjában foglalkozott először érdemben az ügygel. Az információs miniszteren kívül a belügy- és a védelmi miniszterek is a sifták elleni harcmodor átalakítása mellett tették le a voksukat. A kormányülés minden eddiginél összeszedettebben sorolta fel a problémákat. A fegyveres harc nem érte el a kívánt eredményt, súlyos áldozatokkal jár, a lakosság pedig továbbra is szakadárrok oldalán áll. Megnyugtató megoldásra csak akkor számít-

hatnak, ha a szomálik többsége elfordul a felkelőktől, sőt együttműködik ellenük a kenyai hatóságokkal. Ehhez azonban komoly propagandatevékenységet kellene folytatniuk, szinte a semmiből építkezve. A Voice of Kenya rádióadásai napi egy órában, rossz minőségben, egy 5 kW-os rádióadó segítségével érik el az Északkeleti Tartományt, a sifták fő működési területét, melyet kevesen hallgatják a helyiek közül. Ezzel szemben a Mogadishui Rádió 50 kW-os adója – amelynek lecserélése egy 100 kW-os teljesítményűre már napirenden van – napi hét órában sugároz, rádásul szomáli nyelven. *„Az adás technikailag kiváló minőségű, és nyilvánvalóan képzett rádiós szakemberek komoly energiák befektetésével elvégzett munkájának eredménye.”* A sugárzás rádásul nem csupán a NER-t, hanem a Keleti és a Partmenti Tartomány egy részét is elérte. Az ülés résztvevői úgy ítélték meg, hogy a Mogadishui Rádió tevékenysége nagyban hozzájárult a sifta-tevékenység propagálásához, és jelentősen aláásta a központi kormányzat stabilizációs törekvéseit. Ezt alátámasztották a titkosszolgálati jelentések is, melyek beszámoltak arról, hogy bár nem tudnak közvetlen informátorokról, de az a sebesség, amellyel a Mogadishui Rádió értesül a kenyai belpolitikai eseményekről, csak úgy magyarázható, ha rendszeres helyi források biztosítják számukra a híreket – ami egyben azt is jelentette, hogy Nairobi minden hibája teritékre kerülhetett a szomáli adásokban.¹⁶

Mindezek alapján a kabinet világos választ stratégiát fogalmazott meg: a Voice of Kenyának fel kell állítania egy Szomáli Szolgálatot (Somali Service),

 Kenya etnikai viszonyai. Forrás: http://kenyasomali.blogspot.hu/2008_03_01_archive.html

profi személyzettel, technikai apparátussal és olyan műsorokkal, amelyek felveszik a versenyt a szómáliai szolgálattal. A Somali Service sugárzási időtartamának el kell érnie a Mogadishu Rádióét. Mindehhez elengedhetetlen egy nagyteljesítményű, 100 kW-os rádióadó felállítása. A kabinet ülésén ehhez elkülönítették a szükséges összegeket is összesen 150 000 font értékben.¹⁷

Az érintett kenyai szervek felvették a kapcsolatot Etiópiával is, ugyanis az ország Ogaden tartományában élő nagyszámú szómáli lakos miatt Addisz-Abeba is aggodalommal figyelte a keleti területeit lefedő Mogadishui Rádió adásait. A találkozók során a felek megállapodtak abban, hogy összehangolt fellépéssel veszik fel a harcot a szómáli kormány propaganda-hadjárata ellen.

A két ország biztonsági apparátusa megfogalmazta azokat a fő irányvonalakat, melyeket követniük kell tevékenységük során. A lefektetett alapelvek jól jelezték, hogy mind a kenyaiak, mind az etiópok tisztában voltak vele, hogy nem ronthatnak ajtóstul a házba, mivel a túl direkt ellenkampánnyal csak önmagukat járatnák le. „Támadásunknak tényszerűnek, higgadtnak és tárgyilagosságnak kell lennie. Mindenféléképpen kerülnünk kell a túlzásokat és a hisztériakeltést. [...] Rádióadásunkkal világossá kell tenni, hogy Kenya egy civilizált ország, amely teljes mértékben tisztában van nemzeti és nemzetközi kötelezettségeivel, ugyanakkor arra is teljes mértékben képes, hogy ezeknek külső segítségnyújtás nélkül eleget tegyen.”¹⁸

„Július közepén megjelentek az első törésvonalak a kenyai kormányzati szervek között, és bebizonyosodott a januári kompromisszum törékenysége.”

A szomáli kormányzat elleni lehetséges támadási felületeket a következőkben vélték felfedezni: szociális háló hiánya, a külföldi befolyás nagy mértéke, Szomália külpolitikai elszigeteltsége, a nepotizmus, a korrupció, a klánok közti – esetenként fegyveres – konfliktusok, a választási csalások stb. A fő mondanivaló annak bemutatását vette célba, hogy Mogadishu belpolitikai, gazdasági problémáiról agresszív külpolitikájával igyekszik elterelni a figyelmet. A pozitív üzenet szerint pedig a Kenya területén élő szomálik mind gazdasági, mind társadalmi, mind kulturális téren megkapják azokat a javakat, amiket az anyaországban nélkülöznének.

A tavaszi-nyári találkozók bizakodással töltötték el a kenyaiakat. Az etiópok késznek mutatkoztak az együttműködésre, sőt megígérték, hogy a rendelkezésükre álló technikai eszközöket (szomáli nyelvű műsorok, zenei számok, versek) a VOK rendelkezésére bocsátják.¹⁹

Időközben átmenetileg csökkent a Kenyára nehezedő nyomás. 1966 májusában a kelet- és közép-afrikai államfők találkozásánál a résztvevők – nyilván a Mogadishui Rádió hatására is – meggyeztek abban, hogy nem fogják adásaikat a másik ország elleni propaganda eszközéül felhasználni. Ezek utána

Mogadishui Rádió egy időre valóban beszüntette ezen irányú tevékenységét.²⁰

Technikai és személyügyi nehézségek
Mint az előző fejezetből kiderült, a sifita-ellenes propagandaháború megtervezése stratégiai szinten meglehetősen magas színvonalon és átgondoltan lett kivitelezve. Ugyanakkor a kormányülés határozatai és az etiópokkal folytatott tárgyalások sikerei túlzott optimizmust generáltak a kenyai vezetésben, amely azt gondolta, már 1966 nyarán megindulhat a Somali Service tevékenysége. A technika beszerzése, a megfelelő személyek összeválogatása azonban ennél jóval több időt vett igénybe. A 100 kW-os rádióadót a Marconi Company Ltd.-től rendelték meg, amely eleve csak az év második felére ígerte az adó leszállítását, felállítását és üzembe helyezését. Hajózási nehézségek miatt azonban hamar bebizonyosodott, hogy az egész projektből legfeljebb év végére lehet valami. Addig is az Információs Minisztérium államtitkára, A. F. Sagar a meglévő műszaki eszközök felhasználásával igyekezett a lehető legtöbbet kisajtolni a frissen felállított Somali Service-ből. Az adás időtartamát a kezdeti másfél óráról 3 órára emelték, valamint középtávon 7,5 órás műsoridőt céloztak meg.²¹

Július közepén megjelentek az első törésvonalak a kenyai kormányzati szervek között, és bebizonyosodott a januári kompromisszum törékenysége. A vita azzal kapcsolatban alakult ki az egyes minisztériumok között, hogy milyen tevékenységre is van valójában szükségük. Az Információs Minisztérium szerint pusztán tömegpropagandáról volt

szó, míg a Belbiztonsági és a Védelmi Minisztérium már ekkor pszichológiai hadviselésről (psychological warfare/operations – PSYOPS) beszélt. Utóbbi szervek abban látták a két módszer közti különbséget, hogy míg a tömegpropaganda alapvetően a saját, irányukba elkötelezett lakosságot erősítette meg vélekedésében, addig a PSYOPS lehetőséget teremtett az ellenség megnyerésére is. A növekvő veszteségek – csak június–július folyamán tucatnyi halott és sebesült rendőr és katona – arról győzték meg a fegyveres szerveket, hogy a pusztá médiahadjárat itt kevés, célzott információs dömpinggel kell megnyerni a szomáli lakosság rokonszenvét. Ehhez a fennálló brit kapcsolatok kiváló lehetőséget biztosítottak, a korábbi gyarmatosítók ugyanis jártasak voltak a PSYOPS-tevékenységben.²²

Az Információs Minisztérium kezdetben elhárította a britek bevonását, azzal érvelve, hogy meglévő képességeik elegendők a probléma leküzdésére. Sürgették ugyanakkor a társszerveket, hogy minél előbb bocsássák rendelkezésükre a szükséges anyagokat: pontos ismereteket Szomáliáról, a szomáli kormányprogramról, a fejlesztési tervekről, a mindennapi életéről, illetve az esetleges sötét ügyekről is. Amint az IHTM rámutatott, ezek azok a területek, amelyeken Mogadishu naprakész Kenyát illetően, és remekül fel is használja tájékozottságát. Sőt, a Mogadishui Rádió még a NEP-ben folyó katonai műveletekről is részletes adatokkal rendelkezik. Némi oldalvágással az IHTM arra ösztönözte a másik két minisztériumot, hogy inkább azt derítsék ki, hogyan szivárognak ki ezek az adatok az ország-

ból. A dokumentum nem kímélte a Külügyminisztériumot sem, amely mindeddig késlekedett a kért, Szomáliával kapcsolatos anyagok átküldésével.²³

Az érintettek válasza sem volt mentes a vádaskodástól. A Védelmi Minisztérium levelében ismételten felhívta a figyelmet a PSYOPS fontosságára, ugyanakkor rávilágított arra is, hogy a VOK munkatársai – minden szakértelmük ellenére – valószínűleg nem rendelkeznek a pszichológiai hadviseléshez szükséges képzettséggel, illetve gyakorlatuk sincs ezen a téren. A PSYOPS nem csupán a propagandatevékenység egyik formája, hanem külön tudomány. Maguk a szomálik is külföldi szakértőket kértek fel arra, hogy segítsenek nekik médiaháborújuk felépítésében, ezért a kenyaiaknak sem kell szégyenkezniük a külső segítség miatt.²⁴

A Külügyminisztérium válasza ennél is nyíltabban fogalmazott. A külügy először is jelezte, hogy mivel nincs követségük Mogadishuban, ezért nem tudják átadni a kért anyagokat. Az etiópok a megállapodás ellenére nem küldtek dokumentumokat, mivel maguk is szükében vannak a szükséges kapacitásoknak. De a válaszlevél itt nem állt meg, hanem meglehetősen kemény hangú sorokkal zárult: *„A végső értékelés alapján úgy tűnik számunkra, Önök [mármint az IHTM és a VOK – M.V.] belátható időn belül nem lesznek képesek elég keményen visszautni Mogadishunak és a sifáknak. Úgy tűnik számunkra, hogy Önök arra várnak, valaki más tegye meg a kezdő lépéseket, miközben a sifák folyamatosan zaklatnak minket az Északkeleti Tartományban.”*²⁵

A valóság persze az volt, hogy valójában egyik kenyai szerv sem állt a helyzet magaslatán. A Mogadishui Rádió ügye nem csupán azért volt fontos Kenya számára, mert rávezette őket arra, hogy törődniük kell saját szomáli lakosságukkal. A kormányzat ekkor szembesült vele, milyen óriási elmaradásokkal küzdenek például a külügyek és külkapcsolatok terén. A teljes nairobi külügyi apparátusban egyetlen (!) ember foglalkozott Fekete-Afrikával; mint láttuk, semmiféle információval nem rendelkeztek szomszédaikról, holott a függetlenség utáni legfőbb fenyegetés már innen irányult az országra. Velük szemben Szomália rendkívül aktív külpolitikát folytatott, és delegációk egész sorát küldte a különböző afrikai országokba.²⁶

Szeptemberben az ügyben érintett minisztériumok és háttérszervek tisztviselői ismét összeültek, hogy megvitassák a fejleményeket. Az elmúlt hónapok eseményei több szempontból is tisztázták a követendő irányokat. A sifták aktivitása nem csökkent, a támadásoknak újabb és újabb tisztviselők estek áldozatul. A Somali Service meglevő forrásokkal folyó működése igazolta, hogy nem csupán a technikai kihívások hátráltatják a sikeres propagandát, hanem a képzett kenyai szakértők hiánya is. Az Információs Minisztérium munkatársai is belátták, hogy külső specialisták bevonása nélkül nem lesznek képesek megfelelően működtetni az adást, és engedni látszottak a Belügyminisztérium megközelítésének a pszichológiai hadviselésre való átállást és a brit PSYOPS-szakemberek bevonását illetően, amihez viszont több és pontosabb információkra volt szükség. Ezzel

adva volt a feladat a kifinomultabb hírszerzési munka elvégzésére a hadsereg, a külügy és a többi illetékes szerv számára, miközben megindult a folyamat a megfelelő PSYOPS-os szakértők felkutatására. Ezen túlmenően problémák mutatkoztak a VOK szomáli adását biztosító személyzet terén is. Két tényező ütközött egymással: a feltétlen lojalitás, valamint a szomáli nyelvtudás. A kenyai szervek nem találtak olyan állampolgárokat, akik a szomáli hallgatók számára élvezhető minőségben beszéltek a nyelvet, ugyanakkor nem szimpatizáltak a siftákkal. A belügyi szervek erőfeszítései a megfelelő személyek felkutatására csekély eredménnyel jártak.²⁷

Szép lassan azonban az erőfeszítések hoztak eredményeket – ha nem is épp azt, amit a minisztériumok elvártak. A tanulmány következő fejezeteiben ezeket fogom bemutatni. Felhagyva az eddigi lineáris narrációval, a következőkben tematikusan fogom végigkövetni a fejleményeket.

Az eszközök

A Somali Services sikeres működésének és a propagandaháború sikerének elengedhetetlen feltétele volt egy megfelelő erejű rádióállomás kiépítése. Mint láthattuk, ennek kivitelezését a Marconi Company Ltd. vállalta magára. A szűkös határidő és a sietség azonban több szálon is hátráltatta a munkálatokat. A kenyai fél sokat csúszott az adót befogadó épület elkészítésével. November elején még javában folytak a munkálatok, a helyiségekben nem volt ajtó, padló. A VOK jelentése 1966. december 1-re datálta az építkezés befejezését. Bár a rádióadó október 30-án megérke-

zett, más alkatrészek még úton voltak, ezért a VOK munkatársai számára 1967 márciusa előtt valószínűtlennek tűnt, hogy a Somali Service teljes gőzzel üzemelhessen.²⁸ A felső vezetés azonban ezt a határidőt nem tartotta elfogadhatónak, és sürgette a munkálatok bevezetését. Ennek köszönhetően 1966 végére sikerült ugyan üzembe helyezni a transzmittert, de az első problémák hamar megmutatkoztak. Számos EP-ben és NEP-ben szolgáló tisztviselő panaszkodott, hogy az új adás ereje gyengébb, mint az előzőé volt.²⁹ Az Információs Minisztérium vezetői sürgős korrekciót kértek a technikusoktól, illetve a Marconi szakembereitől.

„modern szomáli írásbeliség egészen 1972-ig nem létezett, így az írni-olvasni tudó szomálik többsége arabul vagy szuahéliül olvasott. [...] Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy a PSYOPS gerincét a rádiós propaganda jelentette.”

A Marconi Company Ltd. kenyai képviselője, R. E. Blythe szabadkozott a problémák miatt, és arra hivatkozott, hogy a szűk határidők miatt csúszhattak hibák a rendszerbe (a szállító ugyanis jelentősen késett az alkatrészek behajózásával). A december 30-án keletkezett fennakadásokat első körben 1967. január 4-re kijavították.³⁰ A baj azonban ennél összetettebbnek bizonyult, és a készülék ismét leállt. Egy 1967. január 13-án elvégzett alaposabb átvizsgálás fényt derített rá, hogy a szállítás során

néhány kulcsfontosságú alkatrész megsérült. A Marconi arra hivatkozott, hogy ezért nem ők a felelősök, mindazonáltal ingyen elvégzik a javításokat. Ígéreteik szerint az adóállomás február végére lesz teljes mértékben üzemképes.³¹

A hiányos levéltári források alapján az állapítható meg, január vége felé már titkosszolgálati jelentések alapján több visszajelzés is érkezett arról, hogy sokat javult az adás technikai minősége,³² április közepén pedig már valóban erős és tiszta jellel érkezett a Somali Service adása.³³ Ez azonban még nem jelentette azt, hogy a kenyai szervek el is érték a szomáli célközönséget. Ne feledjük, a térség lakossága ekkoriban jórészt analfabéta nomádokból állt, akik számára egy rádiókészülék kezelése meglehetősen bonyolult feladatnak bizonyult. Sokan egész egyszerűen nem találták meg a szükséges frekvenciát, de az is előfordult, hogy a szokásoknak engedve a már korábban is hallgatott gyengébb átjátszók hullámhosszán fogták az adást.³⁴

Sokkal elementárisabb volt az a felismerés, hogy a szomáli lakosság jóval kevesebb rádióval rendelkezik az Északkeleti Tartományban, mint azt korábban feltételezték. Ennek egyik oka az volt, hogy maguk a kenyai biztonsági erők gyűjtötték be a készülékeket, megakadályozandó a Mogadishui Rádió hallgatását. Bármennyire is nevetséges a helyzet, jól mutatja azokat a zavaros állapotokat, melyek a frissen megalakult kenyai kormányzatban uralkodtak: egy több százezer fontos beruházás során senkinek sem jutott eszébe, hogy a szomáli lakosság hogyan is fogja meghallgatni a Somali Service sugárzását rádiókészülékek nélkül.

A megoldás az lett, hogy a rádióadó mellé a kormányzat kénytelen volt rádiókészülékeket is beszerezni és azokat vidékre telepíteni. A tervek szerint ezeket forgalmasabb nyilvános helyeken, hangosbemondókkal megerősítve helyezték el.³⁵ Az ötven készülékre vonatkozó megrendelést az African Radio Manufacturing Company (ARMC) Ltd. kapta, amely két hónapon belül vállalta az eszközök leszállítását.³⁶ Az első készülékek már 1967. május végén megérkeztek az Északkeleti Tartományba, 4 db Garissába, egy pedig Embuba. A nehézségek láncolata azonban ezzel nem szakadt meg: az ARMC munkatársai ugyanis – arra hivatkozva, hogy ez nem volt benne a megkötött szerződésben – a sifták által fenyegetett területen nem voltak hajlandóak üzembe helyezni az eszközöket, csak további ellenszolgáltatásért cserébe. A VOK tisztviselői – tekintettel az idő rövidségére – azt javasolták, hogy az első készülékek üzembe helyezésével bízzák meg a vállalat szakembereit, de ezzel párhuzamosan képezzenek ki két állami technikust erre a feladatra.³⁷ További problémát jelentett, hogy biztosítani kellett a rádiók megfelelő energiaellátását. Tekintettel a nagy távolságokra és a sifták akcióira, ezt sok esetben repülőgépes futárokkal lehetett csak garantálni. Hamarosan bebizonyosodott, hogy a rádiók és a hozzájuk kapcsolt hangosbeszélők nagy fogyasztása miatt a szárazelemek nagyon hamar lemerülnek, és elengedhetetlen akkumulátorok beszerzése, amelyek nagyjából 3 hétig képesek működtetni a rádiókat. A felső vezetés a helyi közigazgatást arra ösztökölte, hogy az akkumu-

látorok használatában kérje az abban jártas katonai egységek segítségét.³⁸ A problémára a vizsgált időszakban nem találtak megnyugtató megoldást, még 1967 októberében is jöttek levelek a rádiók nem megfelelő működésével kapcsolatban.³⁹

Kiegészítendő a rádiós propagandát – illetve annak esetenkénti hiányát – a kenyai hatóságok egyéb eszközök bevetéséről is döntöttek a PSYOPS frontján. Szórólapok tízezreit juttatták el a tartomány különböző pontjaira a szomálik meggyőzésére. Ebben komoly nehézséget jelentett a szöveg nyelvnek kiválasztása: modern szomáli írásbeliség egészen 1972-ig nem létezett, így az írni-olvasni tudó szomálik többsége arabul vagy szuahéliül olvasott.⁴⁰ Csakhogy ezzel eleve elvágták magukat a lakosság többségétől, amely nem bírta ezeket a nyelveket, nem beszélve arról, hogy a nomádok döntő többsége írástudatlan volt, ami nagyban megkérdőjelezte a szórólapos kampány használatát. Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy a PSYOPS gerincét a rádiós propaganda jelentette. Ennek sikeresebb kiegészítéseként a brit katonai szakértők hordozható mozikat állítottak fel, melyekkel szintén nagyobb tömegek elérését célozták meg. Ezt a tevékenységet azonban nagyban hátráltatta az aknaveszély,⁴¹ illetve a megfelelő filmek hiánya, amit nem sikerült megfelelően pótolni, elsősorban a kilátásba helyezett magas gyártási költségek miatt.

A program

A VOK szomáli nyelvű adásának program-összeállításában a kenyaiak igyekeztek elsősorban a brit PSYOPS-

tisztek tapasztalataira támaszkodni. A brit hadseregtől érkezett anyagok alapján az afrikai hatóságok meglehetősen pontossággal határolták le a tevékenység kereteit. Ahogy a Propagandatechnikák című kiadvány fogalmaz, „*az emberek azért hallgatnak rádiót, hogy híreket szerezzenek, szórakozzanak, művelődjenek, részben pedig, hogy társasági életet éljenek. Nem akarnak nyilvánvaló propagandát hallgatni, azt felismerik és ellenállnak neki. Ezért a propagandatevékenységet integrálni kell a hírközlések, szórakoztató vagy ismeretterjesztő műsorok anyagába. A hallgatósnak érdekes műsort kell biztosítani, különben nem fogják hallgatni a rádiót.*”⁴²

A kenyaiaknak problémát jelentett a szomálik számára élvezhető szórakoztató műsorok beszerzése. Első lépésként a VOK külső műsorok bevonásával igyekezett áthidalni a hiányt. Levelek mentek a BBC Monitoring Service Keleti-afrikai Egységéhez,⁴³ valamint az Amerikai Információs Szolgálat nairobi irodájába, hogy tőlük szerezzenek hanganyagokat. Ezen túlmenően ismét megkeresték az etiópokat, hogy korábbi ígéreteik alapján bocsássanak a Somali Service rendelkezésére felvételeket. Mindezek mellett a VOK felvevőcsoportokat küldött ki vidékre, hogy megkezdjék a saját anyagok begyűjtését és elkészítését is.⁴⁴

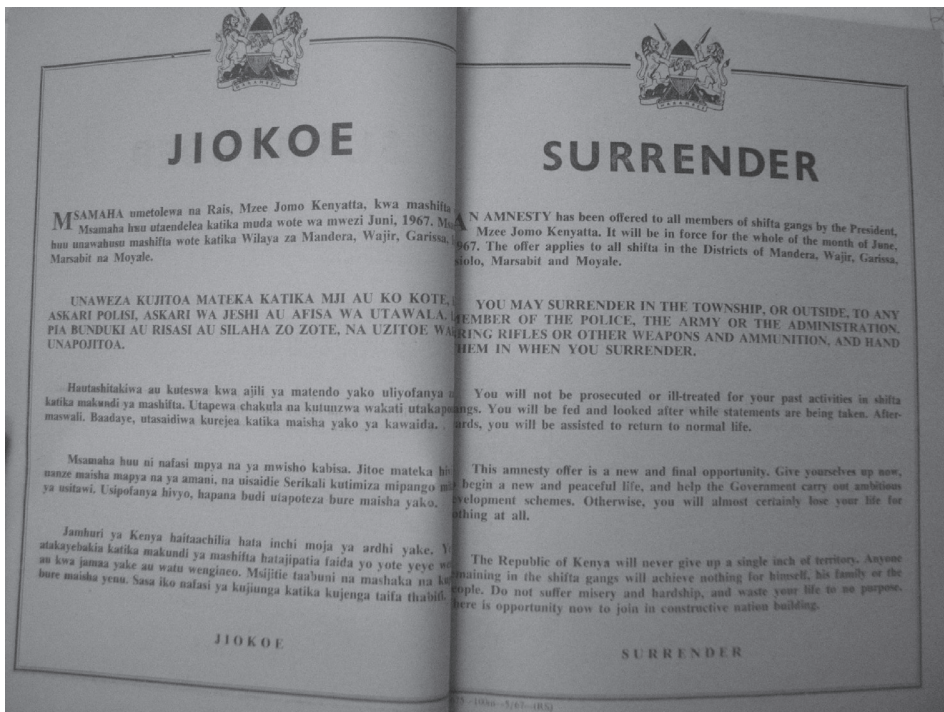
A VOK igyekezett megragadni minden olyan aktuálpolitikai eseményt, amely igazolhatta a kenyai szervek jóindulatát, illetve a sifták banditizmusát. Miután 1967 közepén Jomo Kenyatta elnök amnesztiát hirdetett a fegyverüket önként beszolgáltató lázadóknak, a

felvevőcsoportok igyekeztek mikrofonvégre kapni minden dezertáló gerillát.⁴⁵ Nem volt olyan állami beruházás a régióban, mely ne kapott volna publicitást az éterben, miközben a szeparatisták támadásainak civil áldozatai is biztosan számíthattak a sajtónyilvánosságra.

Természetesen – részben a Somali Service később vizsgálendő személyügyi problémái miatt – a program sok kívánnivalót hagyott maga után. A hírműsorok során a fordításokban gyakorta fordultak elő pontatlanságok, amelyek olykor politikai vitát is kavartak. Kenya például kínosan ügyelt arra, hogy semmiféle említés se essék a kenyai–szomáli határvitáról, mivel az Nairobi hivatalos értelmezése szerint nem létezett. Ugyanakkor a kifejezés több szomáli nyelvű rádióadásban is felbukkant, amit a felsőbb vezetők erélyes tiltakozása ellenére sem sikerült kellő mértékben kigyomlálni.⁴⁶ A megoldást részben az jelentette, hogy a VOK igazgatóhelyettesének utasítására a műsor döntő részének korábban felvett és kellően ellenőrzött felvételekről kellett mennie, és csupán a hírösszefoglalók és néhány beszélgetős műsor került egyenes adásba.⁴⁷

A személyzet

Mindezen technikai jellegű nehézségek azonban eltörpültek a Somali Service legnagyobb fogyatékosága, a megfelelő munkatársi állomány hiánya mellett. Míg a vizsgált év során a legtöbb felmerülő problémára sikerült megoldást találni, ha máshogy nem, külföldi segítséggel, addig a megfelelő munkatársak felkutatása kudarcral végződött.

 Jomo Kenyatta amnesztiarendelete a sifiták számára. KNA AHC/1/22

A dilemma lényege rendkívül egyszerű volt: azok a kenyai állampolgárok, akik kellő lojalitással rendelkeztek a kormányzat iránt, nem tudtak szomáliul, a szomáli alkalmazottak megbízhatósága pedig rendre megkérdőjeleződött.

A VOK és az Információs Minisztérium munkatársai sokáig reménykedtek abban, hogy sikerül megtalálniuk a megfelelő személyt. A Belügyminisztérium és a titkosszolgálatok azonban jóval szkeptikusabbnak bizonyultak ezen a téren, és többször is jelezték a VOK felé, hogy nincs a látóterükben ilyen személy. Problémát jelentett a jelentkezők képzetlensége: a Somali Service munkatársai alapvető ismeret-

beli fogyatékoságokkal rendelkeztek. A legtöbben képtelennek bizonyultak annak felmérésére, hogy feladatuk jóval túlmutat egy egyszerű rádiós tevékenységen. Nem értették a PSYOPS mikéntjét, és képtelennek bizonyultak a célközönség, a szomáli etnikum fejével gondolkodni. A Kenyai Nemzeti Levéltár anyagait átolvasva pontosan kirajzolódik a mérhetetlen szakadék a felső adminisztráció elképzelései és a végrehajtó apparátus képességbeli korlátai között. Míg az államtitkári, miniszteri szinteken a vezetők átlátni látszanak a problémákat, és igyekeznek modern válaszokat adni rájuk, a végrehajtás sok esetben félresiklik a bürokraták felkészületlenségén, korlátoltságán és hanyag-

ságán. A friss állam hivatalnokrétege egész egyszerűen még nem volt képes teljesíteni a napi ügymenet követelményeit, és ez újabb és újabb hibákhoz vezetett. Ilyen körülmények között nem csodálkozhatunk azon, hogy az erőltetett afrikanizáció mellett a képesség-beli hiányokat kénytelen-kelletlen brit szakemberek bevonásával pótolták.⁴⁸

Felismerve a toborzás kudarcát, a Belügyminisztérium és az Információs Minisztérium végül más megoldást keresett: a szomáli nyelv elsajátítására megbízható kenyai ösztöndíjasokat szándékoztak Londonba küldeni a School of Oriental and African Studies-ba.⁴⁹ Ezzel a javaslattal szemben viszont az Oktatási Minisztérium fejtett ki komoly ellenállást – elsősorban valószínűleg azért, mert a kiküldött ösztöndíjasok költségeit neki kellett volna fedeznie.⁵⁰ A Védelmi Minisztérium és az érintett szervek levelei egyre türelmetlenebb hangot ütöttek meg az Oktatási Minisztériummal szemben. *„Biztos vagyok benne, egyetértenek azzal, nem döntöttünk úgy, hogy pusztán szórákozásból a kormány támogatását kérjük a képzések ügyében. [...] Kimerítő vizsgálatot végeztünk a megbízható szomálik körében a tekintetben, hogy mennyire képzettek, és milyen mértékben rendelkeznek a szükséges képességekkel ahhoz, hogy megfelelő műsorokat készítsenek. Mindazonáltal nem jártunk sikerrel ezen a területen.”*⁵¹ A személyeskedést sem nélkülöző vita elvi szinten ugyan pozitív döntéssel zárult, de konkrét lépések 1968 áprilisáig sem történtek, amikor is az Információs Minisztérium államtitkára, J. Ithau átmenetileg felfüggesztette a projektet,

és arra biztatta a Somali Service-t, hogy egyelőre érje be a kevésbé megbízható szomáli alkalmazottakkal. A döntést azzal indokolta, hogy rendkívül időigényes és költséges lenne a munkatársak külföldi kiképzése.⁵² A valós indokok azonban jóval túlmutattak a PSYOPS-tevékenység gyakorlati keretein.

Az arushai megállapodás és a PSYOPS mérséklődése

A kenyai kormányzat erőfeszítései ellenére a kenyai–szomáli propagandaháború nem az éter jelentette csataterén, hanem a nagypolitika tárgyalóasztalainál dőlt el. Az 1967-ben hivatalba lépő új szomáli kormányzat – Ali Shermarke elnök és Ibrahim Egal miniszterelnök – elődjeinél jóval engedékenyebb politikát hirdetett meg a szomszédokkal szemben, és rendkívül fontosnak tartották, hogy kitörjenek a külpolitikai elszigeteltségből. A fegyveres megoldás láthatóan kudarcot vallott, a síták tevékenysége ugyan folytatódott, de valójában nem volt képes átütő sikereket elérni, ugyanakkor sok szenvedést okozott a két tűz közé szorult szomáli lakosságnak is. Mindezek következtében az Afrikai Egységsszervezet közvetítésével 1967 közepén megkezdődtek a tárgyalások Mogadishu és Nairobi között. A kinshasai előkészítő találkozón a felek megegyeztek egymás szuverenitásának és területi integritásának tiszteletben tartásáról, a béke és biztonság garantálásáról, az ellenséges propaganda beszüntetéséről. A kialakított megállapodást, az Arushai Memorandumot Egal és Jomo Kenyatta 1967 októberében írta alá Tanzániában.⁵³ Több NEP-ben szolgáló tartományi

tisztviselő fényképeket kért Nairobiból Egal és Kenyatta kézfogásáról, mivel a helyi szomálik nem hittek a megállapodásról szóló híradásoknak.⁵⁴

A sifták tevékenysége ezzel ugyan nem szűnt meg, de a Mogadishu által nyújtott támogatás minimálisra redukálódott, ami felgyorsította a fegyveres csoportok erodálódását. A lázadók többsége beszüntette a harcot, amely külső támogatás nélkül elvesztette politikai dimenzióját, és egyre inkább banditizmussá degradálódott. Bár az Északkeleti Tartomány máig Kenya egyik legkevésbé biztonságos régiója, a terület elszakadása az 1967-es megállapodással megszűnt reális fenyegetés lenni.

Az arushai megállapodás okafogyottá tette a VOK propagandahaborúját. Az óriási anyagi ráfordításokkal létrehozott program azonban olyan alapot jelentett, amely hozzájárult a szomáli lakosság kenyai integrációjának erősítéséhez. A kenyai kormányzat szembesült vele, hogy egy etnikailag megosztott országot örökölt, és egy újfajta nemzettudat megteremtése nélkül annak egyben tartása kétséges kimenetelű vállalkozás lehet. A Somali Service megteremtése komoly próbát jelentett a friss államapparátus számára, melynek következtetlenségei, megmosolyogtató hibái szükségessé voltak ahhoz, hogy a gyermekbetegségek kinövésével Kenyában megszülethessen egy saját, modern bürokrácia. A minisztériumok és háttérintézményeik a kompetenciaviták, pozícióharcok során tapasztalatot szereztek az együttműködés bonyolalmairól és előnyeiről, amelyek hosszú távon kétségtelesen hozzájárultak a szerepek és kom-

petenciák tisztázásához, ezáltal pedig a kenyai államiság erősödéséhez.

Jegyzetek

- 1 Psychological Operations – pszichológiai műveletek (hadviselés).
- 2 A tanulmány forrásanyaga a Kenyai Nemzeti Levéltár (Kenyan National Archives – KNA) AHC/1/22 és AHC/1/23-as dossziéiból származik. Mivel esetenként a dokumentumok semmiféle azonosítóval nem rendelkeznek, azok hiányában az irat keltezését tüntetem fel.
- 3 Vö.: Keck, Kristi (2009): „U.S. must win Afghan hearts and minds, commander says.” *CNN Politics*, September 28, 2009. URL: http://articles.cnn.com/2009-09-28/politics/afghanistan.obama_1_new-strategy-additional-forces-afghan?s=PM:POLITICS. Megtekintve: 2012. október 18.
- 4 Valeyre, Bertrand (szerk.) (2011): *Winning hearts and minds. Historical origins of the concept and its current implementation in Afghanistan. Cahier de la Recherche Doctrinale*, November 2011, CDEF–DREX, URL: http://www.cdef.terre.defense.gouv.fr/publications/cahiers_drex/cahier_recherche/gagner_coeurs_us.pdf. Megtekintve: 2012. október 18.
- 5 Northern Frontier District of Kenya. 607. §. Lords Sitings, HL Deb 03 April 1963 Vol. 248 cc600. *Hansard 1803–2005 (the Official Report)*, edited verbatim report of proceedings of both the House of Commons and the House of Lords of the UK Parliament. URL: <http://hansard.millbanksystems.com/lords/1963/apr/03/northern-frontier-district-of-kenya>. Megtekintve: 2012. október 18.
- 6 Adar, Korwa G. (1994): *Kenyan Foreign Policy Behavior towards Somalia, 1963–1983*. Lanham–New York–London, University Press of America, 45.
- 7 Adar, 1994: 47–48.
- 8 Adar, 1994: 48.
- 9 Adar, 1994: 41.

